

Критикувайки остро и безкомпромисно основните — видими и „невидими“ — недъзи на модерното изкуство, Аврамов дава да се разбере, че творческата свобода в негово разбиране подготвя винаги и неизменно. . . духовната, а неядко и физическа гибел на творещия. В същото време авторът остава дълбоко чужд на стародавното критическо „престаряване“ на добилата печална слава практика да се премълчават дори най-очевидните заслуги на модерното изкуство. „Неядко дори постигнатите от тях (модерните художници — Г. М.) крайности — пише Д. Аврамов на стр. 431, — разрушават гравитационните опори на жанра, в чийто граници са възникнали, същевременно оплодяват други. . .“ И посочва заслугите на фовистите за съвременния плакат, заслугите на кубизма за естетическия облик на съвременната архитектура, заслугите на неопластицизма за декоративно-приложните изкуства. Модерното изкуство, според вярното и всестранно защитено утвърждение на Д. Аврамов, възроди „нестихналите“ и до днес възторг към японските шампи, към „средновековния витраж, към ислямското изкуство, африканската скулптура и керамиката, към гръцката архаика и доколумбийското американско изкуство, към примитивите на древните народи. . .“ Написана леко и вешо, увлекателно и „евристично“, без излишни псевдонаучни енигми, книгата представлява голям интерес за всеки културен човек.

Георги Мичев

„БЪЛГАРСКАТА КРИТИКА ЗА АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ“

Изд. „Бълг. писател“, 1970, 555 стр.

Представянето на една голяма творческа личност чрез критическите публикации за нея е задача колкото интересна и полезна, толкова и трудна и отговорна. Дали в резултат ще получим многостранен, обогатен образ на личността и ще се приближим до нейната същина, до чудото — „творец“ или, напротив, залутани в лабиринта от противоречиви, субективни оценки, ще изгубим неповторимата индивидуалност и нейния действителен естетически ръст? И още нещо. Литературната критика винаги е симптом за състоянието на естетическата мисъл през съответен период, за нейното идейно-теоретично ниво; нейните проблеми и достижения са проблеми и достижения на общото духовно развитие на нацията. Оттук и трудността, и голямата отговорност на съвременния литературовед, обърнал

поглед към литературно-теоретическото и историческо наследство, за да извече от него ценното, значимото, прогресивното.

През 1964 г. издателство „Български писател“ постави началото на една нова поредица с книгата „Христо Смирненски в литературната критика“ (ред. В. Колевски). Последва „Българската критика за Никола Вапцаров“ (ред. Н. Янков). Материалите в тези два тома (очерци, статии, доклади, части от студии) разкриха специфични особености на възприемането на големите поети от литературната критика — възторженото утвърждаване и страстна защита на пролетарската поезия на Смирненски и преминаването от общооценъчни статии към по-задълбочено пропикване на творческите проблеми на Вапцаров.

Новото издание „Българската критика за Алеко Константинов“ (ред. Т. Тихов) изправя съставителя пред много сериозни проблеми. Трудността при работа с творци от ранга и епохата на Алеко Константинов идва не само от простия факт на продължителния живот на тяхното творчество. Алеко съпътствава нашето културно развитие от края на миналия век до днес. През този период България живее коренни социално-икономически и идейно-политически промени. Поради огромната обществена ангажираност на Алековите произведения тяхното изследване и тълкуване се превърна в пробен камък за идейно-естетическите концепции на представителите на различни литературни школи и направления. Защото Алековата личност и творчеството му не са само литературни явления, те контактуват тявърде пряко с проблеми от обществено-политически и народопсихологически характер. „Творчеството на Щастливеца — пише Г. Димов в уводната статия към сборника, — разтърсило толкова много съвести. . . служи като критерий за идейно-естетическата зрелост и прозорливост на критици и писатели от различни поколения.“ Широкият кръг от въпроси около автора на „Бай Ганьо“, участието в тяхното решение наред с литературоведи и общественици и на политически дейци и писатели създава изключително сложна картина на състоянието на критическата мисъл за него и дава основание да се говори за алековски (resp. байганьовски) проблеми в българската литературна критика. При това положение пред редактора на „Българската критика за Алеко Константинов“ с голяма острота стои преди всичко въпросът за подбора на материала. Отвърляйки библиографската пълнота като съвършено невъзможна и ненужна, Т. Тихов е потърсил максимална проблемна изчерпателност. От внушителния брой статии, очерци, критически бележки, оставени за Алеко Константинов, той е отсаял всичко, което има случаен, злободневен, субективен характер, за да се спере на учени и критици от ранга на д-р Кръстев, Б. Пенев, М. Арнаудов, Ив. Шишманов,

Г. Бакалов, Ив. Мешеков, Т. Павлов, П. Зарев, Г. Цанев, които имат траен, задълбочен интерес към Алеко и които в изследванията си обхващат творчеството му в такава пълнота, че да дадат завършена концепция за него. Съдържанието на сборника показва сериозна идейна основа — марксистското отношение към теоретичното наследство. Въпреки външното многообразие от автори поместените критически материали имат вътрешна свързаност, изразена в съвкупността от въпроси, които се разглеждат от различен аспект. Имаме основание да говорим за ясно изразен проблемен кръг, който обхваща кардиналните въпроси около Алековото творчество и постиженията при тяхното разрешени, както и насоките за бъдещи изследвания. В това според нас се състои и главната сполука на изданието. Едно по-прецизно око би открило и някои нарушения в структурата на сборника, които се полуват от материали с по-различен характер. Например рекламно-пропагандната статия на А. Страцимиров „Купете си съчиненията на Алеко Константинов!“, злободневно-poleмичния откъс „Алеко и Бай Ганьо“ от Кирил Христов и др.

Статията на Георги Димов „Алеко Константинов и българската литературна критика“ успешно въвежда в проблематиката на сборника. Известният историк на българската литературна критика прави преглед на състоянието на критическата литература за Алеко в нейните противоречиви тенденции — израз на класово-идеологическите позиции на критиците. Диференцираният подход към концепциите на изтъкнати литературоведи от миналото, като Кръстев, Б. Пенев, Ив. Шишманов, Г. Константинов, както и подчертаването на голямото значение на Д. Благоев и Т. Павлов за марксистското изучаване на Алеко Константинов дават принципно-методологическа основа за работа с литературното наследство. Макар и в синтезиран вид, статията бележи верните насоки за ориентирване в сложната ситуация около критичното възприемане на Алеко, за оформяне на правилен идейно-естетически поглед върху прогресивните тенденции в литературно-критическите процеси от миналото. Сравнително бегло се изтъкват в статията постиженията на алековедението у нас след 1944 г. Едно по-конкретно набелязване на новите проблеми и на перспективите в тази област биха дали обзор върху съвременното състояние и биха аргументирали претенцията: „... съвременната ни литературна наука и критика са все още в дълг пред човека и писателя Алеко Константинов.“

Проблематиката, залегнала в основата на критическите материали в сборника, се концентрира около личността на Алеко Константинов — гражданин, творец, художник, и около образа на Бай Ганьо — социална, нравствена и естетическа същност. Характерът на въпросите неминуемо довежда до мирогледно-естетическите позиции на критиците и в този

смисъл съвсем закономерно се явява сниходителното отношение на естетско-формалистичната критика в лицето на Б. Пенев, д-р Кръстев, Малчо Николов, Божан Ангелов и др., която упорито оспорва творческата мощ на Алеко и неговия талант, като го обвинява в липса на философска дълбочина, в описателство и слаба инвенция. За нея той е публицист, моралист, възпитател, но не и художник, а творчеството му има „приложен характер“. Ще бъде съвсем несправедливо — пише М. Николов — при оценка на „Бай Ганьо“ да се изхожда от естетични съображения. Неговото значение не е в художествените постижения, които не са значителни, а във възпитателното въздействие, което е имал и продължава да има...“ (стр. 236). В същия дух се изказва и Б. Ангелов: „Писателят почти не си е запазил по-голяма роля от един записвач, който лови от устата на весели и духовити разказвачи забавните разкази за приключенията на бай Ганя“ (стр. 117). Днес за нас не е трудно да открием идейните корени на подобно откъсване на изкуството от задачите на времето и обществото, на подобно деление на твореца от общественика, позиции, отдавна преодоляни в съвременното литературознание, които имат само историко-литературна стойност.

Едва ли има по-дискуссионен образ в българската литература от Бай Ганьо. Социална и индивидуална същност, естетическа стойност, отношение автор — герой — ето сферата, в която години наред литературните критици полемизират. Сборникът дава възможност да се проследят водещите тенденции на критиката по тези въпроси, да се оценят грешките и постиженията, да се използва натрупаният изследователски опит. Спорът около Алековия герой надхвърля литературоведските рамки и навлиза в социално-политически и социологически области. Официалната критика в миналото въпреки редица верни тълкувания и правилни разработки на отделни въпроси не можа поради своя ограничен мироглед и неправилен методологически позиции да отговори кой е Бай Ганьо. Д-р Кръстев видя в Алековия герой „... всичко, що има некрасиво, грубо-егоистично, престъпно и недобростенно в нашия частен и обществен живот“. Срещу това крайно становище Б. Пенев потърси връзката на байганьовския тип с определени исторически условия, които се явяват у всеки народ при преход от некултурна фаза към по-деен духовен живот. Опростеното тълкуване на Бай Ганьо като некултурен, прост полунинтелигент и възприемането на образа само в нравствен аспект изпразни критиците пред обществено-политическите прояви на героя, безпомощни да ги разберат. Д-р Кръстев противопостави на „злия гений на съвременна България“ героят от втората група оверки, който според него „... няма нищо общо с някакви си наши национални недостатъци... един национален позор, един гнусен криминален тип...“ И за

Б. Пенев втората част на „Бай Ганьо“ „... няма никакво отношение към националната психика“, а Д. Т. Страшимиров нарече обществено-политическите прояви на Бай Ганьо „грешка на художника, който се впуска в чистоти и отслабва с това ефекта“.

През 1897 г. Д. Благоев определи исторически и социално героя като „... смес от старата простотия и еснафската наивност с нахалството на новите рицари, които... усетиха в кесията си силата на „капиталеца“... предвестник на оформените днес херои на капитала и спекулацията у нас...“ (стр. 25). Така марксистическата критика още през 90-те години получи солидна теоретична база, утвърдена по-късно от Т. Павлов, Г. Бакалов, Л. Стоянов, Г. Цанев, база, върху която продължава да се развива и съвременното литературознание.

От многобройните изследвания за Алеко Константинов след 1944 г. в сборника са представени няколко сериозни статии и части от монографии, които дават възможност да се прецени ръстът на социалистическата литературна критика. Трудовете на П. Зарев, Г. Цанев, П. Пондев, Б. Ничев са симптоматични за новите насоки на съвременното литературознание. Те поставят отново всички повдигани в миналото въпроси около Бай Ганьо и неговия автор и трактовката на тези въпроси е доказателство за широк поглед върху историята, както и за правилно отношение към литературното наследство и зряло възприемане на литературните факти.

Едва сега писателят Алеко Константинов измери достойното си място в българската борческо-демократична литература, а създателят на традиции в българския феълетон получи заслужено висока оценка. Социалистическата литературна критика отново по-

стави проблема „Бай Ганьо“ в цялата му сложност и дълбочина. Приемайки всяка личност като съвкупност от обществено и индивидуално, частно и общо, вечно и преходно, трайно и временно, марксистическата критика видя образа в диалектичното единство от общочовешки, специфично балкански, национални и индивидуални черти. Генезисът на Бай Ганьо се постави в закономерна зависимост от „типична гротесково-комедийна ситуация“ и от определени социални метаморфози в България през 90-те години. Така се очертава ясно тенденцията на нашата съвременна критика към все по-цялостна преценка и преосмисляне на литературните факти около творчеството на Алеко Константинов.

Необходимостта да се продължи издаването на критически материали за българските класици, както и за крупни съвременни творци е очевидна. Същевременно тези издания поставят настойчиво редица принципи въпроси във връзка с подбора, поднасянето на материала, характера на бележките и т. н., които в крайна сметка ще се определят от специфичните особености на творчеството на всеки писател.

Ясно е, че значението на сборника „Българската критика за Алеко Константинов“ и на всички подобни издания не се изчерпва само с концентрираната информация за критическата литература върху даден писател. Те дават насоки за съвременни научни обобщения и изследвания както върху литературната ни история, теория и критика, така и върху националното ни духовно развитие, национална психология и характерология на базата на откриване и преосмисляне на теоретичните ценности от наследството.

Катя Бъклова